

MANZUM BİR DESTAN KİTABI
(Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fâtıma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Güvercin, Hikâyet-i Geyik)

“WRITTEN IN VERSE AN EPIC WORK
(Epic Of Veysel Karani, Death Of Hz. Fatıma, Death Of Hz. İbrahim, Epic Of Guvercin, Epic Of Geyik) ”

Dr. Muhammet KUZUBAŞ*

Özet

Anadolu’da dinî-tasavvufî Türk edebiyatının kuruluş döneminde halkı eğitmek ve dinî bilinci yerleştirmek için pek çok manzum eser yazılmıştır. Halk arasında büyük rağbet gören bu eserler, sonraki dönemlerde de farklı kişiler tarafından bir takım değişikliklerle yeniden oluşturulmuştur. Çalışmamızda, bu tür manzum bir destan kitabından söz edilecek ve kitapta yer alan destanların metinlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvufî Türk edebiyatı, Veysel Karânî Destanı, Hz. Fâtıma, Hz. İbrahim, Geyik Destanı, Güvercin Destanı.

Abstract

Turkish poets had been written very much works for education of public in the period of religious-Islamic mysticism literature’s construction. In the our paper, we are going to talking about this kind an epic work and we are going to introduce their text.

Key Works: Islamic mysticism literature, Epic of Veysel Karani, Hz. Fatıma, Hz. İbrahim, Epic of Guvercin, Epic of Geyik.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-mail: iletisim@muhammetkuzubas.com

Türklerin Müslüman olmalarının bir sonucu olarak toplumsal hayatta görülen İslamî hayata uygun yaşama çabasıyla birlikte, edebî eserlerde de dinî muhtevalı konuların yoğun bir şekilde işlenmeye başladığı dikkati çeker. Şairler, edebiyatı dünyevî ve uhrevî hayatı kontrol altına alarak insanı ebedî mutluluğa ulaştırma hedefinde olan İslam anlayışını halkın zihniyetine ve gönlüne kolayca yerleştirmenin en önemli araçlarından birisi olarak görmüşlerdir. Özellikle mutasavvıf şairlerin, halka tasavvufun ve dolayısıyla da İslam'ın öğretilerini anlatmak için -genellikle- şiir yolunu seçmeleri bu manada değerlendirilir.

“Hz. Peygamber ve ashabının vefatlarından sonra, Kur’ân ile birlikte onların sözleri ve hayatları toplanmaya başlanmış, bu sırada da bazı olaylar efsaneleşmiştir.”¹ Anadolu’daki Türk edebiyatının teşekkül devresinde olduğu tahmin edilen ve Türk kültür tarihi açısından önem arz eden Kesik Baş Destanı, Ejderhâ Destanı, Güvercin Hikâyesi, Geyik Hikâyesi, Hatun Destanı, Fâtıma Destanı, İbrahim Destanı, Veysel Karânî Destanı gibi anlatılar bu konuda ilk akla gelen örneklerdir.² Esasında “mucizeler, kerametler ve İslam menkıbelerinden esinlenen bu eserler, çoklukla Arap kaynaklı olup, zaman içerisinde tercüme, nakiller ve adaptasyonlarla da zenginleştirilerek Türkçe’ye kazandırılmış ve sahiplenilmiştir.”³ Çeşitli kaynaklarda hikâye, efsane, destan gibi adlandırmalarla anılan bu tür eserler “Anadolu’da Türk edebiyatının teşekkül devresi olan 13. yüzyılda oluşmaya başlamış, çoklukla da 14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirilmişlerdir.”⁴ Bu hikâye ve destanlar, halkın teveccühünü kazanmış ve zamanla çeşitli dost meclislerinde okunula gelmiş olmalıdır.⁵ Hatta bazılarının mevlid kitaplarına eklenmesi, onların belli bir makamda okundukları düşüncesini de akla getirmektedir. “Bu tür hikâyelerden çoğunun önce manzum olarak meydana gelmiş olması devrin durumuna göre tabiidir. Zira ezberleme, toplantılarda okunmak ve makamla söylenmek bakımından bu şekil daha münasip idi. Bununla beraber nesir olarak yazılanlarının bulunduğu da bir gerçektir. Nitekim bugün elimizde bulunan bir çok anonim mensur hikâyeler de aynı ruhu ve konuyu taşımaktadır.”⁶ “Bu İslamî halk hikâyeleri, halka dinî heyecan vermek ve bazı İslamî faziletleri öğretmek amacıyla yazılmış didaktik eser mahiyetini de arz etmektedir.”⁷ Ayrıca, yine dinî

¹ Artun, Erman. *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*. Kitabevi Yayınları. İstanbul 2006. s. 114.

² Bu tür destanların oluşumu ve kaynakları ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Albayrak, Nurettin. *Dinî Türk Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Uzun). İstanbul 1993.

³ Aslan, Namık. “Manzum Dinî Hikâyeler ve Kırdecî Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 20. s. 190.

⁴ Argunşah, Mustafa. *Kırdecî Ali Kesikbaş Destanı*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 2002. s. 15.

⁵ 6-7 yaşlarında iken *köy odası* denilen ve köylülerin toplanıp sohbet ettiği ortamlarda büyüklerimizden Güvercin Destanı’nı ve Geyik Destanı’nı dinlediğimi hatırlıyorum.

⁶ Kocatürk, Vasi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. Edebiyat Yayınevi. Ankara 1970. s. 141.

⁷ Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Folklorunda Kesik Baş, (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara 1989. s. 13

içerikli olan ve mensur veya manzum-mensur olarak kaleme alınan siyer-i Nebî, evliya menâkıbı, Hz. Ali Cenkeri, Battal-nâme, Saltuk-nâme vb. eserlerin ilk örnekleriyle yine bu dönemde karşılaştığımızı söylemek yerinde olacaktır.

Kesik Baş Destanı, Ejderhâ Destanı, Güvercin Hikâyesi, Geyik Hikâyesi, Hatun Destanı, Fâtıma Destanı, İbrahim Destanı, İsmail Destanı, Veysel Karânî Destanı gibi eserlerin bir kısmının ilk müelliflerinin kim olduğu konusu tartışmalıdır. Prof. Dr. Mustafa Argunşah, bu tür eserler yazmasıyla meşhur olan Kirdecî Ali'nin Kesikbaş Destanı üzerine yaptığı çalışmasında, Kesik Baş Destanı, Güvercin Destanı ve Ejderha Destanı'nın müellifinin Kirdecî Ali olduğunu; Geyik Destanı ve İsmail Destanı'nın da Kirdecî Ali'ye mal edildiğini vurgulamaktadır.⁸ Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü'nde 3881 kayıt numarasıyla yer alan ve müellifi Kirdecî Ali olduğu belirtilen Geyik Destanı, çalışmamızda yer verdiğimiz Geyik Destanı'yla muhteva yönünden aynı olmakla birlikte, benzer beyitler de hatırı sayılır derecede fazladır. Yine Namık Aslan'ın, müelliflerinin Kirdecî Ali olduğunun düşünüldüğünü ifade ettiği Güvercin Destanı ve Geyik Destanı ile ilgili makalesinde yer alan destanlarla da gerek muhteva, gerekse pek çok beyit bakımından benzerlik vardır. Gıyasettin Aytaş, *Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik*⁹ başlıklı makalesinde yayımladığı Geyik Destanı'nın müellifi olarak hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Yusuf Meddah adında bir kişiden söz eder. Bu makalede neşredilen Geyik Destanı metniyle Kirdecî Ali'nin Geyik Destanı arasında da benzerlik bulunmaktadır. Bütün bunlar, değişik zamanlarda farklı kişiler tarafından kaleme alındığı anlaşılan bu destanların bazılarının müellifinin Kirdecî Ali olduğu şeklinde bir düşünce ortaya çıkarmaktadır.

Menkıbeleri yüzyıllardan beri dilden dile anlatılan Veysel Karânî etrafında edebiyat tarihimizde çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerden birisi Lâmi'î Çelebi tarafından 933 (M. 1926) tarihinde (içinde zaman zaman manzum bölümlere rastlansa da umumiyetle) mensur olarak kaleme alınan Menâkıb-ı Üveys El-Karânî'dir.¹⁰ Veysel Karânî etrafında oluşturulan eserlerden diğeri, müellifi belli olmayan ancak Osman b. Veli Bolulu tarafından 1074 (M. 1663) tarihinde istinsah edildiği kaydedilen mensur Menâkıb-ı Veysel Karânî'dir.¹¹ *Bunu yazdım yâdigâr olmak için / Okuyan yazana bir du'â kılmak için* beytiyle biten ve Mustafa adlı bir kişi tarafından 1152 (M. 1739) tarihinde yazılan manzum Destân-ı Hazret-i Veysel Karânî,

⁸ Argunşah, Mustafa. a.g.e., s. 11-14.

⁹ Aytaş, Gıyasettin. "Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*. S. 12. s. 161-170.

¹⁰ Bu eser Bayram Gündoğar tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır: *Gündoğar, Bayram. Menâkıbnâmeler ve Lâmi'î Çelebi'nin Menâkıb-ı Üveys el-Karânî Adlı Eserinin Tahlili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa KARA). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa 1998.

¹¹ Bu eserin bir nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü'nde 3656 numarada kayıtlıdır.

bu konudaki bir başka eserdir. Bu eserlerde muhteva aynı olmakla birlikte işleniş farklıdır. Edebiyat tarihimizde Veysel Karânî hakkında yazılan başka eserler de mevcuttur.

Hz. Peygamber'in oğlu Hz. İbrahim'in vefatıyla ilgili olarak da farklı zamanlarda (Destân-ı İbrâhîm, Vefât-ı İbrâhîm vb. başlıklar altında) çeşitli destanlar yazılmıştır. Bu destanların da ilk müelliflerinin kim olduğu meçhuldür. Muhtemelen, halk arasında beğeniyle takip edilen bu tür destanları okuyan ve eli kalem tutan kişiler, bazı değişikliklerle yeniden yazmışlardır.¹² Bazen mütevacı bir tavırla isimlerini gizleyerek okuyandan ve dinleyenden dua isteyen bu kişiler, bazen de yine "...dinleyenlerin hayır duasını almak ve sevap kazanmak için destanın nihayetinde kendilerini tapşırılmışlardır."¹³ Çalışmamızda yer alan manzumelerde olduğu gibi, bu eserleri yazan kişilerin vezne hakim olamayışları sebebiyle sık sık vezin hatalarıyla karşılaşılması ve zaman zaman karşılaşılan kafiye uyumsuzlukları bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Bu eserlerin -umumiyetle halk arasında okunup yazılması sebebiyle- dönemlerinin dil özelliklerini yansıtmaları bakımından ayrı bir önem arz ettiğini de belirtmek isteriz.

Çalışmamızda, telif ve istinsah tarihi belli olmamakla birlikte dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi dönemine kadar götürülmesi mümkün olan ve yukarıda anlatılan özellikleri ihtiva eden bir yazma eserde yer alan destanlardan söz edilecektir. Söz konusu eser, Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü'nde 8624 kayıt numarasıyla yer almaktadır. Eserin müellifinin kim olduğunu tam olarak tespit etmek güçtür. Eserde müellif olarak bize yol gösterecek iki ifadeden biri Destân-ı Veysel Karânî'nin sonunda yer almaktadır:

Mürîd oğlu Habîb hürmet için
Dağî Veysel'i-Çarânî hürmet için
Ol maḥbûbîñ günâh-kâr ümmet için
Şefâ' at kılan Veysel'i-Çarânî himmet

Yukarıdaki dördünlüğün ilk mısraında geçen *Mürîd oğlu Habîb* eserin mi, yoksa sadece Destân-ı Veysel Karânî bölümünün yazarı mıdır? Yoksa müellifin hürmet ettiği bir kişi midir? Bu konuda kesin bir yargıya varmak güçtür.

Benzer şekilde Hikâyet-i Geyik bölümünün sonunda yer alan

Nefsîñ müslimân eyle **Hâzerü'd-dîn**

¹² Prof. Dr. Fuad Köprülü, 13. yüzyılda Şeyyad İsa tarafından kaleme alınan ve Salsal-nâme adını taşıyan eserin 16. yüzyılda İbn Yusuf tarafından tekrar kaleme alınmasından yola çıkarak, bu tür eski hikâye ve destanların sonraki şairler tarafından bilhassa lisan ve üslup bakımından değişikliğe uğratıldığına işaret eder. (Bakınız: Köprülü, Fuad. Edebiyat Araştırmaları. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1999. s. 369)

¹³ Aslan, Namık. a.g.m., s. 190.

Tā kim olasın Hāḡ ‘ azābından emīn

beytindeki *Hāzerü’ d-dīn* ifadesinin *hitap edilen kişi gibi* bir anlamının olması bu kelimenin bir mahlas olabilme ihtimalini akla getirmektedir. Diğer iki hikâyenin sonunda yer alan:

Her nefesde biñ raḡmet aña
Kim bizi fātiḡa ile aña

Oḡyuanı yāzanı diñleyeni
Raḡmet ile yarlıḡaḡıl yā Ğanī

gibi beyitlerde de eserin ismi meçhul olan yazarının dua isteḡi dile getirilir.

Yazmadaki Destanlar:

Çalışmamızın kaynaḡını oluşturan yazma eserde, mesnevi tarzında kaleme alınan dinî-destânî manzumeler yer almaktadır. Eser, Şerh-i Mevlîd-i Şerîf başlığını taşıyan bir bölümle başlar. Bu bölümde, Şerh-i Mevlîd-i Şerîf başlığını taşıyan bir manzumenin ilk sayfaları vardır. Müellifin kaleme aldığı Şerh-i Mevlîd-i Şerîf, yaprakların kopması sebebiyle eksiktir. Bu eksik manzumeden sonra Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n-Necât’ından bölümler vardır. Daha sonra sırasıyla Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fâtıma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Gügercin ve Hikâyet-i Geyik yer almaktadır.

Eserde yer alan destanlar, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Vezin konusunda sık sık hatalarla karşılaşmaktadır. Acemi bir müstensih tarafından kaleme alındığı anlaşılan eserde imlâ tutarlılığından da söz etmek güçtür. Sözelimi, nazal n (ñ) ile yazılması gereken yerlerde kimi zaman bu teamül uygulanmış, kimi zaman da *nun* harfi tercih edilmiştir. İmlâ tutarsızlıklarına bir diğer örnek Veyse’l-Karânî’nin isminin Veyis, Viyis, Veyse’l, Viyse’l şeklinde farklı tasarruflarla harekelenmesidir. Bu tür tutarsızlıkları çoḡaltmak mümkündür. İmlâda karşılaşılan bu tür tutarsızlıklara rağmen sık sık karşılaşılan -gıl, -gıl, -ayın, -eyin, ısar, iser, -u, -uban, -üben gibi eklerle birlikte koç-, giç-, puş-, yavlak, uçmak, tamu, Çalab, fişar gibi daha çok Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan kelimelerin bulunması sebebiyle eserin dil yönünden ayrıca incelenmeye değer olduğunu ifade etmek isteriz.

1- Destân-ı Veysel Karânî

Destân-ı Veysel Karânî başlığı altında, Hz. Veysel Karânî'nin, Hz. Peygamber'i görme arzusuyla Medine'ye gidişi, arzusuna ulaşmadan geri dönüşü ve Hz. Peygamber'in vasiyeti üzerine hırka-i şerîflerinin kendisine ulaştırılması anlatılır.

2- Vefât-ı Hz. Fâtıma

Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında Hz. Fâtıma'nın içinde bulunduğu hüznün atmosferinin realist bir tasviriyle başlayan Vefât-ı Hz. Fâtıma bölümünün ilk beyitlerinde, Hz. Fâtıma'nın dilinden Hz. Peygamber'e duyulan hasret dile getirilir. Ardından Hz. Fâtıma'nın ömrünün son günleri, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le konuşması ve vefatı anlatılır. Ayrıca bölümün sonuna doğru Hz. Fâtıma'nın yüceliğini anlatan *Fâtımadur gelen* redifli bir gazel eklenmiştir.

3- Vefât-ı Hz. İbrâhîm

Vefât-ı Hz. İbrâhîm, başlığından da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in oğlu Hz. İbrahim'in vefatını anlatır. Bölümde, Hz. İbrahim'in mektepte ilim tahsil etmekteyken, Azrail'in Hz. Peygamber'in evine gelişi, Hz. Peygamber'e oğlunun ecel vaktinin geldiğini bildirmesi, Hz. Peygamber'in, oğlunu mektepten almaya gitmesi ve birlikte eve gelişleri, Hz. İbrahim'in ebediyete irtihali ve kabre konuluşu duygusal bir hava içinde verilir.

4- Hikâyet-i Gügercin

Hikâye-i Gügercin/Güvercin, Hz. Peygamber döneminde yaşandığı rivayet edilen bir olay merkezinde oluşturulmuş bir eserdir. Eser, bir doğan tarafından takip edilen bir güvercinin Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek yardım talep etmesiyle başlar. Hz. Peygamber'in kendi etinden kesmek pahasına güvercini kurtarmak istemesi, doğanın bu şartı kabulü, bıçağın Hz. Peygamber'in etini ilâhî ferman üzerine kesmemesi ile devam eder. Sonuçta, güvercinin Cebrail, doğanın da Mikâil olduğu ve Hz. Peygamber'i denemek üzere böyle bir işe giriştikleri anlatılır. Cebrail ve Mikâil, Hz. Peygamber'den şefâat dilerler. Destan,

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilât
Âhîret istersin dünyâyı şat
Oğyanı yâzanı dinleyeni
Rağmet ile yarlığağıl yâ Ğanî

beyitleriyle son bulur.

5- Hikâyet-i Geyik

Hikâyet-i Geyik, Hikâyet-i Gügercin’de olduğu gibi yine Hz. Peygamber döneminde yaşandığı kabul edilen bir olay üzerine bina edilmiştir.

Rivayete göre, Hz. Peygamber mescide arkadaşlarıyla birlikte otururlarken, kırk atlı yanlarına yaklaşır. Dinlerine batıl dediği için Hz. Peygamber’den, peygamberliğine delil isterler. Hz. Peygamber, onların bu hiddetli tavırlarına sinirlenen Hz. Ömer ve Hz. Ali’yi sakinleştirir. Bu esnada atlıların yanında her tarafı bağlı bir şekilde duran geyiği rahat bırakmalarını ister. Öyle ki, geyik yerin ve göğün yaratıcısını söyleyecektir. Atlılar, Hz. Peygamber’in sözü üzerine geyiği bırakırlar ve geyik başından geçenleri anlatmaya başlar. Önce nerede olduğunu bilmediği kardeşinin hasretinden, ardından da günlerdir emzirmedeği yavrularının çaresizliğinden söz eder. Geyiğin tek arzusu vardır: Yavrularını bir kez daha görebilmek ve emzirebilmek. Hz. Peygamber’in kefil olmasıyla geyik bırakılır. Dere tepe dolaşan geyik yavrularını bulur. Onlara atlıların eline düştüğünü ve ancak Hz. Peygamber’in kefil olmasıyla yanlarına gelebildiğini anlatır. Geyiğin yavruları, Hz. Peygamber’e bir zarar gelebilir endişesiyle emecekleri sütün kendilerine haram olacağını söylerler. Geyik, tekrar yola koyulur. Ancak yine atlıların tuzağına düşer. Hz. Peygamber’in, kendisinin eğlenmekle vakit geçirdiğini düşünmesini ve kendisine kefil olduğu için zarar görmesini istemez. Allah’a dua eder. Ardından Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber’in huzuruna gelir ve ondan özür diler. Geyiğin tekrar dile geldiğini gören atlılar, küfrü terk edip Müslüman olurlar. Destan, Hz. Peygamber’e salavâtla sona erer.

DESTÂN-I HAZRET-İ VEYSE'L-ĶARÂNÎ

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

İşitdin kütüb-ı ' âlem hazretinden
Mübârek ismidür Veyse'l-Ķarânî
Huda halk itmiş anı rahmetinden
Münevver ez-cihân Veyse'l-Ķarânî

Toğanda ol Veyis qarîn-i Yemende
Toğup oldu ' ayân Veyse'l-Ķarânî¹⁴

Gelen günde Habîbu'l-lâh cihâna
Ķarende Veyis geldi ' ayâna
' Aceb sulţândur ol şâh-ı bigâne
Ne sulţân cism-i cân Veyse'l-Ķarânî

Güneş gibi tulû' itdi Ķarende
Nihâyet sır kerâmetler var anda
Esiren¹⁵ nâķalar¹⁶ yüzün görende
İderdi hû hemân Veyse'l-Ķarânî

Giceler şubha dek kâ'im olurdu
Gündüzün muttaşıl şâ'im olurdu
Ķaķķa Ķamdi aniñ dâ'im olurdu
Veli idi bî-gümân Veyse'l-Ķarânî

Habîbu'l-lâha müştâķ oldu cândan
' Aceb ma' şûķa ' uşşâķ oldu cândan
Tutuşdı yandı ihrâķ oldu cândan
Bu mihre mihrübân Veyse'l-Ķarânî

Hemân cûş itdi dil cân hânesinden
Şafâ-nûş itdi ' ışķ peymânesinden
Gelüp destûr diledi anesinden
Revân oldu hemân Veyse'l-Ķarânî

¹⁴ İlk iki mısra eksiktir.

¹⁵ esir-: sarhoş, azgın (Tarama Sözlüğü s. 85)

¹⁶ nâķa: dişi deve (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat s. 959)

Rızā virdi anası girdi rāha
 Şanarsın kim kevkeb döndi māha
 İrişdi āsitān-ı şāha
 Qurbān cān qapuya Veyse'l-Qarānī

Gelüp bulmadı ol Maḥbûb-ı Bārı
 Elinde qalmadı şabr u qarārı
 Düşüp şulbı itdi ' ışkıñ iḥtiyārı
 Girü döndi hemān Veyse'l-Qarānī

Eve geldi çün ol maḥbûb-ı ḥazret¹⁷
 Didi ' A 'işe ey melce-i ümmet
 Qarenden geldi bir pākize ḥal' at
 Mübārek ismidür Veyse'l-Qarānī

Nidā kıldı qapudan didi ey şāh
 Tapu aña geldim ey maḥbûl-i dergāh
 Şefā' at yā ḥabīb-i ḥazret-i Allah
 Gelüp senden uman Veyse'l-Qarānī

Qapu ardına vardım gördüm anı
 Temāşā kıldım pākize cānı
 Şağ elinde bir aq benek var nişānı
 Ki nûrdan ' ālişān Veyse'l-Qarānī

İşitdi ' A 'işeniñ sözlerinden
 Turup öpdi mübārek gözlerinden
 Münevver oldı ' ālem yüzlerinden
 Tecellî-i zamān Veyse'l-Qarānī

' Acāyib günler oldı ' ide döndi
 Ḥabību'l-lāh turup mescide geldi
 Cihāna çeşm-i nûr-ı dide geldi
 Ne dide dide-bān Veyse'l-Qarānī

Ḥabību'l-lah didi olsun beşāret
 Benim gözlerimi kıluñ ziyāret

¹⁷ Yazmada "ḥazret" kelimesi "ḥazret" olarak yazılmıştır.

Zehî ‘ izzet zehî dövlet beşâret
Beşâretlan olan Veyse’l-Ķarânî

Didiler ey cihân faĶri ‘ ayân it
Viysis kimdür anı bize beyân it
Mübârek ağzın aç kevşer ‘ ayân it
Bize bildür hemân Veyse’l-Ķarânî

Didi Viysis didükleri bir ‘ Arabdır
‘ Arab içinde bir ‘ âli-nesebdür
Cennet maĶbûbidür ol cāmı ‘ acebdür
Ne cândır cāmı hemân Veyse’l-Ķarânî

Ħabîbu’l-lah didi kim yâ ‘ Ömer tur
‘ Alem al bile ey maĶla‘-ı nûr
Görün ol Viyisdür Ħazretde maĶbûl
Dilegi âsitân Veyse’l-Ķarânî

Aña iletîñ ridâmı Ħil‘ atimi
Geyinsün egnine Ħil‘ atimi
Dilek itsün günâh-kâr ümmetimi
Sözi maĶbûl olan Viyse’l-Ķarânî

Yollandılar yola iki sulĶân
Ne sulĶân her biri bir mâh-ı tâbân
İrdiler Ķarân milkine ey cân
Görürler ol cāmı Veyse’l-Ķarânî

Yüzün dergâha tutmuş nâliş eyler
Müdâm Ħâli bu ki yazı kış eyler
‘ Alî birle ‘ Ömer hem alķış eyler
Ki ĦaĶķıñ sevdüĶi Veyse’l-Ķarânî

Çün gördiler yüzi şâh-ı cihânıñ
Selâmın virdiler ol pür-şafânıñ
ÇıĶardılar ridâsın¹⁸ Muştafânıñ
Göricek ol zaman Veyse’l-Ķarânî

¹⁸ ridâ: hırka (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat s. 1071)

Virdiler Resûliñ hil' atini
 Dile Hâkdan günâh-kâr ümmetini
 'Ayân it ol sultân 'izzetini
 Ol 'âlem 'âlişân Veyse'l-Ķarânî

Öpüp başına koydı şâh-ı 'âlem
 Giyindi hil' atini mâh-ı 'âlem
 Açıldı 'arş ü ferşe cümle 'âlem
 Göründi ¹⁹ کون فکان Veyse'l-Ķarânî

Yüzünü hâzrete döndürdi ol şâh
 Münâcât itdi didi Allâh Allâh
 Ķabûl olsun dileğim Ķalmasun âh
 Ķapunda el-amân Veyse'l-Ķarânî

Ĥiţâb indi Ĥudâdan ey yâr
 Eyâ dostum ne gökcek hâcetiñ vâr
 Ķabûl itdim ricân didi Ķaffâr
 Ķabûl-i HâĶ olan Veyse'l-Ķarânî

Zehî ihsân bize e'l-hamdüli'l-lâh
 Zehî ğufrân bize e'l-hamdüli'l-lâh
 Zehî sultân bize e'l-hamdüli'l-lâh
 Gönül milkin ala Veyse'l-Ķarânî

Mürîd oĝlı Habîb hürmet için
 Daĥî Veyse'l-Ķarânî hürmet için
 Ol maĥbûbıñ günâh-kâr ümmet için
 Şefâ' at kılan Veyse'l-Ķarânî himmet...

¹⁹ Bu ifade "kün feĶân" şeklinde harekelenmiştir. İfadedin aslı "kün feyekûn" veya "kevn ü meĶân" şeklinde olabilir.

VEFÂT-I FÂTİMA RAZİYA'L-LÂHÛ ' ANHÂ

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Ĥâtemü'n-nebiyyi dünyâdan teşrîf itdükdən sonra
Fâtımanıñ ĥâli sonra n'ola

Ağlamak ile gözlerin giryân eylemiş
Nâr-ı firqatle cân cigerin biryân eylemiş

Ağlamağla âle gireydi Resûl
Yâĥûd cân virmekle olaydı ħabûl

Ağlayuben virürdük cânımız
Tek âle²⁰ gireydi cânânımız

Lâkin bu ĥükm-i Ĥudâdur n'idelüm
Buna râzı olup şabr idelüm

Geldi didi bu sözi ' Alî
Fâtıma didi aña Tañrı aslanı velî

Yerin altında yata sultân-ı cihân
Nice aqıtımayam çeşmimden âb u revân

Bir kere âh idüp düşdi yere
Yoğidi kim ' aqlı kendüyi dere

Nice vaqitden sonra ol ĥayrü'l-benûn
Ĥalkdı yerinden ol maĥzûn

Ey Perverdigâr nice ben gizleyem
Kim Resûliñ raĥmetin ben gözlesem

Firqatin oduna ben düşmişem
Ĥasret nârına ĥûd yanmışam

Rehbetlü miĥnetlü yoğdur benem

²⁰ âl: aile (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat s. 31)

Daħi hergez²¹ tākātım yoğdur benim

Uş cerāhat oldı yürek başıle
Gözlerım nûrı gitdi hem yaşıle

Uş tenım za‘îf ben oldum hilâl
Gıtdı şadı gönlümiñ bana irdi melâl

Çün ħabîb menzili oldı türâb
Bu cihân olsun baña ħarâb bî-ħarâb

Çatı efgân idüp dökdi yaş
Darılup şulanazdı tağ u taş

Ditredi ħabri ħabîb-i Perverdigâr
Düşdi ħabri üstüne ol dem nigâr

Çabır içinde Muştafâ ve müctebâ
Didi kim nûr-ı ‘aynım yâ merħabâ

Çatı müştâkam ciger-gûsem saña
Va‘deñiz yetdi gelisersin baña

Çün babam bana gel didi ħabri içinde revân
Allâha ışmarladım sizi hemân

Fırçat aldı anda te’sîr eyledi
Ağlayarak işbu sözi söyledi

Sen âsân kıl ben yollandım giderem
Çasan ile Çüseyni evvelen Allâh şonra saña ışmarlaram

Bu iki körpe kızularım ey cân-ı cân
Çoşça tütğıl budur dileğim hemân

Yanımda kalıserdür Çüseyn ile Çasan
Dögüben sögmeyesin anları sen

²¹ Buradaki “hergiz” kelimesi “hergez” şeklinde harekelenmiştir.

Anların göz yaşların aķıtmađıl
Boyunların egüp yollara baķdıрмаđıl

Ey dirîğ itdi felek çün bizi
Kim düşürür uş ba'îd benden sizi

Elvedâ' ayrılıruz elvedâ' âh elvedâ'
Elfirâķ elfirâķ ayrılıruz vâh firâķ

Didi bir dağı işitgil ya ' Alî
Cânım alıçaķ ' Azrâ'il yâ velî

Beni sen kendi eliyle sar kefene
Rûhum ķabz oluben çün gidem yine

Dağı kendü eliyle ķabre ķoyasın
Muţţalı' olmasun ayrı kimse görmesün

İşbu sözleri işitdi çün ' Alî
Âh idüben ađladı ol dem velî

Didi âhir derdile eyleyüben Allah
Nidelüm çünki budur hük-m-i İläh

Didi kim buluşasın sen ataña
İdesin çok çok selâm benden aña

Hem aña benden şikâyet kıılmağıl
Sen benim eksüklüğüme ķalmađıl

Ger faķîr idim bilürsin sen beni
Maħrûm kıılma şefâ' atden rûz-ı maħşerde beni

İmdi ol tâc-ı nisâ'î'l-âlemîn
Nice bildi mevtini ' ilme'l-yaķîn

Saña şığınuram yâ İlähî hâlimi
Ķıl hidâyet vir âsân cânımı

Böyle didi hemân âh eyledi

Cānını Allāha teslīm eyledi
 Aḥşam ile yatsu arasında vefāt
 Eyledi ol sırr-ı kâ'ināt
 Koḡdı ol dem misk-i 'anberle gül-āb
 Ditredi ol dem üstüne āfitāb
 Zāhir oldı evin içinde nūr
 Toldı evin içi ervāhile nūr
 Hem Ḥadice Ḥavānıñ rûhı ile
 Rûḥ-ı Meryem 'Ā'ışe rûhı ile
 Şārā Hācer rûhı ḥāzır geldiler
 Ol nigārın üstüne ağlaştılar
 Ḥāzır oldı ervāhı hem
 Didi mübārek sâ'ati kütlu aḡdem
 Yüzi gül gibi koḡmış idi
 İçi taşı hem nūra batmış idi
 Üstüre vardı 'Alī aḡıtdı yaḡ
 Kütlu yaḡ dökdi taḡ u taḡ
 Didi gelün ey cānım oḡullar didi
 Anañız gitmiş cihāndan bilün didi
 Geldiler katına Ḥüseyn ile Ḥasan
 N'idelim ana gitdin çünki sen didiler
 Ol ikisi sızlaşup ağlaştılar
 Ḥasret ile kütlu yaḡın şaçdılar
 Kālbimize düşdi firḡat koḡusı
 Geldi bize hem yetimlük koḡusı
 Dedemiz gitdi biz kalduḡ ḥazān
 Sen de gitdin bize kim olsun emān

N'oldı tizcek gözlerin şolmuş ana
Firât oduna çodıñ sen bizi ana

Her kim diler bâkiden bâkî hayât
Vir mu'tahhar rûhına e's-şalavât

Hasret ile pârelenmiş bizim anamız
Firât ile pâ(re)lenmiş bizim anamız

Bağrı yaşlu gözi yaşlu anamız
Yaş ile bahre ğarç olmuş anamız

Emr-i Hağ irdi saña bugün
Hem oldun bizim yüregimize döğün²²

Göz yaşıyla yüzlerin ısladılar
Anaların yasın yaşladılar

Cem^c oldılar cümlesi ol dem hemân
Yumağa meşğûl oldılar revân

Müşk ü ^c anberle buğûr itdiler
Ağlaşuben üstüne ferde tutdılar

Yudılar anı ve şardılar kefene
Çatına geldiler Hüseyin Hasan bile

Öpdiler ayağın efgân itdiler
Hem daği yaşların kan itdiler

İkisi sarmaşuben ağlaşdılar
Anaların üstüne düşdiler

Ve ol şâh-ı merdân açdı gözlerin
Her biri oğşadı öpdü gözlerin

Gögsüne başdı ve çoçdı²³ bunları

²² döğün: dağlamakla açılan yara; yas, matem (Tarama Sözlüğü s. 71)

²³ çoç-: sarılmak, kucaklamak, bağrına basmak (Tarama Sözlüğü s. 142)

Yağdı Һasret odı ile cānları
 Bir kıyāmet Һopdı ol dem ey yār
 Tā ki Һopdı bu kıyāmet āşikār
 Ditredi   arş ü kürsi ile felek
 Anı i ün ağladı cümle melek
 Geldi bir nidā kim yā aslanım   Alī
 aldur üstünden bunları yā velī
 Pāre pāre olmasun  ar -ı felek
 Yanmasun Һicrān oduna her melek
 Anları üstünden aldurdu hemān
 Namāzına meşđül oldılar ey cān
 Didi ol demde Eb bekre   Alī
 Sen ıldır namāzını yā velī
 ıldılar anda namāzın ey Һoca
 G r udretini Һa  ın nice
 İletdiler ol dem Res lin Һanına
 Kim ol  u   le irdi cānına
 Didiler hem   ādet  zre kim anı
 abrine oya ol nāz k teni
 Ger dilersiz bulasız   ālī ma ām
   I  ile derdile idin e' - alāt  ve's-selām
 Ol yamalu eski giyen Fā ımadur gelen
 Hem yalın uğa  ayan Fā ımadur gelen
 El degirmeni ile  evir p  g den
 Fa ir cevrine boyanan Fā ımadur gelen
 Boynunu eg p hem kendin al a   utan
 Ol y ce adirin  uyan Fā ımadur gelen

Valşını cân-ı gönülden ‘ aşık eyleyen
Gurbet eyyâmına turan Fâtımadur gelen

Hasret ile benzini şaraldup tağyîr iden
Hicrân odun cânına koyan Fâtımadur gelen

Şol cemâliñ şem‘ ine pervâz iden
Hizmetinde yüz süren Fâtımadur gelen

Her kaçan gâmdan gubbâr olsa münevver qalbiñe
Mağv idüp hem anı yuyan Fâtımadur gelen

Ümmet için şefâ‘ at hucetini şaklayan
Anların kaydın gören Fâtımadur gelen

Mevtini ‘ ilme’l-yakîn bilüp tedârik eyleyen
Hem yetimlerin girü koyan Fâtımadur gelen

Bugün va‘ de idüp gitmişdi Resûl
Şabr idüp bugüne güvenen Fâtımadur gelen

İntizâr kııldun bugüne sen
Muştuluk olsun uyan Fâtımadur gelen

Qalduruben ellerin ol dem revân
Qabri içinde çağırdı ol hümâm

Qoçdı didi gözümüñ nûrı saña
Key²⁴ katı müştâk idim ben saña

Aldı elinden ‘ Alîniñ Muştafâ
Qaldı hasretde ‘ Aliyyü’l-Murtażâ

Çünki vardı Resûlin yanına
Qıldılar medh ü şenâ cânına

Qanı ya cismi qaddi ol hâyru’n-nisâ
İstedî menzil mülkini diler beqâ

²⁴ key: çok, pek, gayet, pek çok, büyük, muhteşem (Tarama Sözlüğü s. 136)

Çün Fâtıma irdi Resûlin yanına
Bir kimesne olmaya bunda qala eglene

Bunda olsa ger beqalık²⁵ ey haqqā
Bāķi qalurdı Muḥammed Muştafā

İş bu ḥāli cihānıñ bilüñüz
Ger var ise ‘ aql ile idrākiñiz

Muştafādan ‘ ibret aluñ siz daḥı
Bilüñüz qalmayıser ey Tañrı haqqı

Her kim ola ‘ āqıl dertlü var
Vā‘ iz nāşih aña yeter var

Tañrıdandurur yüz biñ selām
Muştafānıñ rûhına yüz bin selām

Ger dilersiz bulasız bāķi ḥayāt
Vir muṭahhar rûhına e’ş-şalavāt

VEFĀT-I ḤAZRET-İ İBRĀHĪM (A.S.)

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

Ey Kerīm sensin şabır viren bu işlere
Hem şabırluq viresin biz girü qalmışlara

Bu ne derddür bu ne ḥasret bu ne āh
Kim bize faşıl eyledüñ ey pādişāh

Dünyāda ecel yeli durmaz eser
Ey nice anaların bağrın keser

²⁵ -lık ekindeki q “kef”le yazılmıştır

Ey nice ataların giçdi günü
Girmedi kulağına oğul üni

Ey nice kardaşı kardaşdan biliñ
İrür firqatle yoldaşdan biliñ

Ayıruban ey nice yârenleri
Birbirine toğrı varanları

Şoluban tobraq içinde yüzleri
Dün gibi giçdi gündüzleri

Vağfırlı haq Süleymân yerâ
Ecele bunlar dağı bulmadı çerâ

Ne oğlan qor ne yigit ne qoca
Ne yoşsul qor ne bāzīrgān ne hoca

Dükeli²⁶ ekābirdür ey eri
Vir şalavāt şād kıl peygamberi

‘Ālemin fağrı Muḥammed Muştafâ
Ol dağı bu derd-ile şafâ

Bir oğul virmişdi aña Kerīm
Ḥüsni yavlaq ḥûb idi adı hem İbrāhim

Ḥüsni yavlaq ḥûb idi hem pür-kemāl
Hem Muḥammed oğlı şahib-i cemāl

İbrāhîmi sever idi ol Resûl
Hem kemāle irmişdi pür-uşûl

İbrāhîmi mektebe virmiş idi
Ol ḥayâ issi ‘aceb sulţān idi

Çün on dört yaşına giricek İbrāhîm
Gör ne işler aña taqdîr-i kadîm

²⁶ dükeli: hep, hepsi, bütün, cümle, herkes (Tarama Sözlüğü, s. 74)

Bir gün evde otururken Muşafā
Gör ne işler aña taqdir-i Hudā

‘Azrā’ il girdi kapudan içeri
Selām virüp geldi ireli

Yā Resûl Haq saña viridi selām
Selām birle üste kıldı tamām

İbrāhimi ister ise Muşafā
Ümmetin istemeye meyl-i vefā

Her kankısın gerekse kılsun kabûl
Bu işe böyle buyurdi diler su’āl

Resûl eder²⁷ ümmetim gerek baña
Qurbān olsun İbrāhīm ma’ şûm aña

Ümmetimden yüzümi döndürmezem
.....²⁸

‘Azrā’ il eder vaqt oldı tamām
İbrāhimi üstāzından getür hümām

Yā Resûl İbrāhīm cānın alam
Haq buyurdi bu işi idem tamām

Ol Resûl döndi yerinden ağlayu
İbrāhimin derdi cigerin tağlayu

İdür aña gözümüñ yemişi İbrāhīm
Ne tır irdi saña taqdir-i kadīm

Vardı mekteb kapusına Muşafā
Bir ‘alāmet gördi anda ol şafā

²⁷ Yazmada, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerle ilgili çalışmalarda genel olarak *eydür*, *aydur* ve *ëydür* şeklinde okunan bu kelime müstensih tarafından bazen *ëder*, bazen de *ëdür* şeklinde harekelenmiştir. Metnin aslına bağlı kalmak için bu kelimeyi *ëder* ve *ëdür* şeklinde okuduk.

²⁸ Beytin 2. mısraı eksiktir.

İbrâhîm Kur'an okurdu meger
Gök yüzün tutmuş idi melekler

Anı gördi bir gezin âh eyledi
Kim oğul acısına düş-vâr idi

Kimseye oğul acısın virmesin
Hak bu cevri kimseye göstermesin

Hak Çalab Cebrâ'ile kıldı hitâb
Tiz iriş Muştâfânın âhını kab

Göklerime çıkar ise yandurur
Her neye doğunsa yandurur

Cebrâ'il âhi tutmasa ey 'amû
Yanar idi yer gök uçmağ tamu

Yeddi kez mekteb kapusın tolanur
Göz yaşıyla gül yanağı şulanur

Gitdi vardı mektebiñ kapusına
Çıkdı bir oğlan tapusına

Resûl oğlana eder kânde İbrâhîm
Şimdi neyler benim olğum İbrâhîm

Oğlan eder Kur'an okurken nigâh
Başım ağırur diyü yatdı bî-günâh

Resûl eder ey oğlan gir içeri
Tiz haber vir aña gelsin beri

Girdi oğlan didi kim yâ İbrâhîm
Saña direm diñle beni yâ kerîm

O! Muhammed Muştâfâ gelmiş durur
Gelsin İbrâhîm deyü hem buyurur

Didi üstâzına kim ben varayım

Çapuya gelmiş atamı göreyim

Çıkdı gördi atası karşı durur
Tapu kıldı ‘ izzetile yüz urur

Didi babasına nite oldı ‘ aceb
Kim beni isteyü kıldın taleb

Resûl eder bir konuğ geldi eve
Seni ister oğuyu geldi eve

Resûl eder İbrâhîme yüri sen
Ki seniñ kıddiñ toyunca görisem

Çünkü İbrâhîm ile eve irdiler
‘ Azrâ ’ili i‘ tizârda gördiler

Göricek İbrâhîm anı ditredi
Çorkusından atasına söyledi

Ey baba bu ne heybetlü konağ
Göricek çorkdı cânım pek şanağ

Diyer Resûl kim bu konuğdur kılan ħarâb
Çabriñ üstüne ört duran türâb

Tâ ki geldi dünyâya kondı tamâm
Ol konuğ hiç virmez kimesneye emâm²⁹

Bildi İbrâhîm ki işbu kişi
‘ Azra ’ildür cân almağdur işi

Ol Resûle diyer şefâ‘ at eylegil
‘ Azra ’ilden baña mühlet dilegil

Tâ varup ħ’âcemiñ elin öpeyim
Başıma koyup ayağın öpeyim

²⁹ Buradaki “emân” kelimesi muhtemelen kafiye uygunluğu için “emâm” şeklinde yazılmıştır.

Dağı oğlançıklar tâ yârânlarım durur
Her biri yârân ve qarındaşlarım durur

Cümlesini bir ziyâret eyleyem
Gözlerin öpüp helâlluğ dileyem

Mühlet alup mektebe geldi girü
Gözi yaşlü bağı yaşlu girdi içerü

Mekteb oğlanları hep qarşu geldiler
İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raci' ûn³⁰ didiler

Gönderdiler İbrâhîmi nice zâr ile
Çıldılar her biri âh u zâr ile

Hasret ile çün kim gitdi evine
Nâ-fırkat oğlançıklar dağı bile

Eve gitmeye yok idi hiç tākati
İrmişdi aña ecel heybeti

Çün eve vardı yüzünü gördi Resûl
Beñzi gitmiş diyer saña n'oldı oğul

Didi İbrâhîm ki hâl ma' lûm saña
.....³¹

Başım ağırur ey benim görklü atam
Didi ki yaşlanuben bir zamân tayanam

Dizine yaşlandı bildi hâlini
Tırma İbrâhîm cânın al didi

'Azrâ 'il oturduğı yerden tırur
Çorçup İbrâhîm Resûle şıgınur

'Azrâ 'il pes işâret eyledi

³⁰ "Muhakkak ki Allah'tan geldik ve yine ona döneceğiz." (Bakara Suresi, 156. Ayet)

³¹ Bu mısra eksiktir.

Atası aldı eline elini

Babası diyer ey oğul n'idem saña
 oruben Őıgınsın baña

İbrāhīm dir baba anuñ için
 oraram senün cānun için

Çün ölürem bāri yüzün göreyim
 Hem seniñ okun alup cānım vireyim

Haa cānımı teslim kılayın
 Ümmetüñe daı Őefi' olayın

'Azrā' il abz itmege geldi hemān
 Atası ucağında virdi olay cān

Giçdi oğlandan Resül seni için
 Vir Őalavāt sen daı anun için

Ol Mekke Medīne avmi gelüp üŐdiler³²
 amusı İbrāhīm için ağlaşdılar

Hem Ebūbekir 'Ömer 'OŐmān ve 'Alī
 atına geldiler cümle velī

MuŐtafā didi ki 'OŐmāna ey yār
 İbrāhimi sen yu hem daı kefenine Őar

Getürdiler ortaya İbrāhimi
 Her göreniñ artardı ğamı

Yuyuben 'OŐmān kefene Őardı anı
 Getürüben geldiler muŐallādan yaña³³

Medīne avmi namāzın kıldılar
 Āhret menziline yetürdiler

³² üŐ-: topluca gelmek, üŐüŐmek (Tarama Sözlüğü s. 225)

³³ Kafiye uymamaktadır.

Muştafâ kendü eliyle bil anı
Kıabre kıodı ol nâzık teni

Ol sâ' at iki ferîştâh geldiler
İbrâhîme su 'âller şordılar

İbrâhîmiñ dili tıtmaz söyleye
Kim benim peygamberim atam diye

Muştafâ geldi ilerü söyledi
Taşardan oğluna ta' lim eyledi

Didi kim ey cānım oğul söylegil
Kim benim peygamberim atam digil

İbrâhîm edür benim peygamberim
' Ālemiñ faħri atamdur benim

Ol vaķit telķin virdi bize
Biz de kitābdan işitdük didik size

Çünki bu sözler oldu tamām
Cebrā'il geldi oķudı selām

Hem daħi tonunı geymişdi kıara
Hāķ selāmiñ virdi peygambere

Ne dilerse dilesün didi Hāķ Çalab
Ne gerekse vireyim kılsun taleb

Resûl eder kıurbān olsun İbrâhîm
Ümmetim bağışlasun baña ol Kerîm

Ol rahmı gör ki ne luţf işledi
Ümmeti Muħammede bağışladı

Sevdüğün terk itdüğüçün Muştafâ
Hāķ kıatında buldı ol meyl-i vefâ

Sen daħi sevdüğün terk eylegil

Tā seni seve daḥi ol Ḥaḳ Celil
 Kimse ḳalmayıser dūnyāda ey yigit
 Sana daḥi ḳalmayıser k'ey işit
 Ḳırḳ ūşherlü maḥlûḳın zādı yok
 Ḥazretiñden ey Kerim umud çok
 Muştafanıñ ḥurmeti çün yā Ğanī
 Raḥmet eyle yarlıgagıl yā Ğanī
 Ḳamunuñ muḥtācıdur ol fātiha
 Kim bu cānlar buldı anda rāyiḥa
 Her nefesde biñ raḥmet aña
 Kim bizi fātiḥa ile aña

ḤİKĀYET-İ GÜGERCİN

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
 İşit imdi idelim bir ḥoş ḥaber
 Kim ne dimiş ol Resûl-i mu' teber
 Resûl ikindi namāzın ḳılmıŷ idi
 Du' ā idüp el yüze sürmiş idi
 Gördi yanına bir gügercin ḳonar
 Geldi yanına Resûlün ḳan yaş ūşar
 Yā Resûlallāḥ eyle ūfā' at gizlegil
 Ol toğan gelür yüz virmegil
 Üç gün oldı ol toğan beni ḳovar
 Cānım almaḳ ḳaşdıle oldı yuvar

Gizler iseñ yâ Resûlallâh şimdi gelür
Hiç emân virmez gelür hemân cânım alur

Gizlemezsün destûr virgil uçayım
Yüce kayalar dibine kaçayım

Çün işitdi Resûl işbu sözleri
Yaş ile doldı mübârek gözleri

Resûl edür yeñüme gir ey hümâm
Çünki bunda geldün iş oldu tamâm

Çün gügercin girdi yeñine
Gizlenüben bir sâ' at durdı yene

Nâgihân indi hevâdan bir toğan
Yeri göyi ditredüp kıllur figân

Yâ Resûl vir gizlemegil avumı
Yoksa kıraram hep kavmini

Bunca gündür ben yörüm hevâda
Vir avumı gizlemegil bu arada

Resûl eder gel beni uşandur³⁴ virem anı
Almağıl boynuña anıñ kanını

Pes Resûl edür koyun virem saña
Pes bağışla bu gügercini baña

Toğan eder biñ koyun virsen almazam
Ben gügercinimden hem giçmezem

Resûl edür kendi etimden virem
Hele mağrûr tut ben sana ne direm

Râzı oldu toğan işbu kavle
Kim resûlin etin aluben sevine

³⁴ uşandur-: parçalamak, ufaltmak (Tarama Sözlüğü s. 220)

Destûr oldu bıçağı getürdiler
Şahabeler oturuben ağlaşdılar

Hiṭāb indi bıçağa kesmedi etin
.....³⁵

Yazuqlar olur kessin yarın
Sûrete vurdı kesmedi bir kılmın

Nice kessün Haḫ Çalab kesme didi
.....³⁶

Gügercin silkindi oldu Cebra'ıl
Ol toğan silkindi oldu Mikā'ıl

Ol ikisi ol arada ağlaşdılar
Hem Resûlin ayağına düşdiler

Didiler kim sensin aḫī yā ḥabīb
Hem olursın cümle derdlere ṭabīb

Olmasaydıñ yaradılmazdı felek
Yaradılmazdı ne beşer ne melek

Sensin ins ü cinnüñ serveri
Haḫ Çalabıñ sevgülü peygamberi

Biz senüñ girceklüğün bilmiş idük
Şefā' atın isteyü gelmiş idük

Biz günāḥ 'āşī kılları
Yarlığağıl cümlemüzi hep varı

'Afv it 'işyānımıza kılm rahmeti
Ol ḥabībün yüzi şuyı ḥurmeti

³⁵ Bu mısra eksiktir.

³⁶ Bu mısra eksiktir.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilât
Âhîret istersin dünyâyı şat

Oğyanı yâzanı dinleyeni
Raḥmet ile yarlıgâğıl yâ Ğanî

ḤİKÂYET-İ GEYİK

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Gel sever isen ' ışık ile Ḥazret-i Muḥammedi
Vir şalavât yâ Muḥammed ümmeti

Şalât ile söze başlayalım
La' net ile şeytânı taşlayalım

Evvel Allah adını yâd idelim
Andan sonra sözi bünyâd idelim

Şöle gördüm mescid içre ol ḥabîb
Oturup mihrâbdan dönmiş idi ḥabîb

Evvel Muḥammed aya beñzerdi yüzi
Yarın maḥşerde kırtara bizi

Gör karşıdan çok atlu gelür
Atlular illâ katı heybetlü gelür

Kaçarak mescide dek geldiler
Gelüben mescide önünde tırdılar

Didiler ki gösterin Muḥammedi
Ol bizim dînimize bâtıl didi

Kimdir ol dînimize bâtıl diyen

Halk içinde dîn da' vâsın eyleyen

Diyen aña bu sözi söylemesin
Söyler ise bu arada tırmasın

Peygamberlük bize eylesün ' ayân
Ger yoqsa sözün içinde yalan

Hele biz daği saña hiç uymayuz
Söledüğün sözi girçek şanmayuz

'Ömer eder yâ Resûl ben varayım
Gürz ile qamusın yoğurayım

'Alî eder yâ Resûl ben varayım
Cümlesin zü'l-fikâr ile kırayım

Resûl eder yâ 'Alî kim görelim
Dilekleri nedür bizden şoralım

Ola ki bizim hükme muṭî' olalar
Küfri terk idüp müslimân olalar

Resûl eder nedür dilegüñüz
İlerü giçsin otursun bigüñüz

Bunlar eder biz giçüp oturmayuz
Biz senin qarşunda tırmayuz

Peygamberlük bize eylesin' ayân
Ger yoq ise sözün içinde yalan

Gördi Resûl kim giyiği ata
Bağlamışlar şöyle kim ' ibretâ

Taşma ile bağıli eli ayağı başı
İllâ mîl gibi aqar gözünñ yaşı

Resûl edür açın giyiği söylesin
Yeri göği yaradanı size şerh eylesün

Ol kâfirler işidicek bu sözi
Didiler giyik kaçır kim eglesün anı

Âl ile diler giyigimizi ala
Fi' lile bize câzûluğ kıla

Geldiler ne dimek olur ya' ni
Tağ hayvânı kaçır hiç söyler mi

Bize diler kendüsine döndüre
Avumızdan bizi maħrûm göndüre

Çırk kışiyüz avlayuben tutmuşuz
Bir gice daħi yabanda qalmışuz

Resûl yine eder açır giyigi söylesin
Yeri gögi yaradarı şerħ eylesin

Açdılar giyigi geldi maħfile
Hağ Te' âlânın adın getürdi dile

Hağ Te' âlâ dil virdi söyledi
Giyik Muştafânın mu' cizâtın söyledi

Giyik eder iki cihân serveri
Hağ Çalabın sevgili peygamberi

Taħrı birdür sen resûlsün bî-gümân
Bize aħlat işbu sözleri ' ayân

Her kim seni hağ peygamber bilmeye
Yarın tamuda ol kaçırnaya

Her kim seni hağ resûl bile
Yarın tamu odundan cânı âzâd ola

Ben daħi saħa geldim yâ Muştafâ
Bu qarib başım çok gördi cefâ

Hem yâd illerinden gelür idim ben ğarib

Çarındaşım arar idim ağlayup

Mekke tağına gelüben kızuladım
İki kızuı toğuruben gizledim

Ota tırdum otlayuben gideyim
Getürüp kızularıma süd emzüreyim

Bu kâfirler beni avladılar
Oyun ile dört yanım bağladılar

Çaçamadım bende yok idi mecâl
Çarındaşım derdinden olmışdım na-çâr³⁷

Çardaş kişiye kuvvetli tağ olur
Ölüm adı yüregine dâđ olur

Çardaşsız kişiniñ hâli ne olur
Çamulardan alçağ olur

Şimdi ben kâfirler eline bend olmuşam
N'ideyim iki kızularım aç koymışam

Yâ Resûlallâh baña sen dermân ol bugün
Çigerim zađmına melhâm ol bugün

Kim irişem ol hali perîşân iki kızulara
Ol ata anasız çalan miskînlere

Muştafa işidicek bu sözleri
Yâş işe tıldı mübârek gözleri

Resûl eder kâfirlere gelün söz tutun
Bu giyigi baña bağışlar ya şatın

Anlar eder neyümüz eksük şatalum
İllâ kefil olursan ço virelim

³⁷ Beyitte kafiye uyumsuzluğu vardır. Ayrıca “nâ-çâr” kelimesi “na-çâr” şeklinde yazılmıştır.

Giyigimiz gelmez olur ya'ni
Bunu bil kim öldürürüz biz seni

Resûl ikrâr idüp giyigi yola şaldılar
Kavli ikindüye degin koydılar

Çıkdı giyik ağlayu düşdi yola
Vay aña kim kuzularından ayrıla

Yavuz oddur Haq virmesün kimseye
Gözlerinden yaş yerine kan şıçraya

Tag taş dere depe dinlemez giçer
Kuzuların ayrılığuna kim düşer

Giyik eder gelün iki körpe kuzı
Gelin bir göreyim hâlinüzi

Gelün bir yüzünüzi göreyim
Ka(r)niñiz³⁸ aç ise hem daği emzüreyim

Didüğün yok idi bu sözin
Ne tiz uşandın cânın ana senin

Giyik edür kâfirlere bend olmuşam
Tañrı Resûliñ kefil kılmışam

Çün kuzılar bu sözi işitdiler
Ağlaşuben kamu feryād itdiler

Qo bizi bu tag içinde ölelim
Tañrı Resûline qurbân olalım

Emzürdüğün süd bize oldı harām
Hem Resûle viresin bizden selām

Bir araya gelüben ağlaşdılar
Pes analar ile helälläşdılar

³⁸ Buradaki “qarnıñız” kelimesi “qa(a)niñiz” şeklinde yazılmıştır.

Giyik eder ben gidem aradan
Sizin kaydınızı görsün Yaradan

Çıkdı giyik girdi yola ağlayu
İşidenlerin cigerin tağlayu

Tağ taş dere depe dinlemez giçer
Gözlerinden yaş yerine kıan saçar

Ol kâfirler kıatı kıakır³⁹ puşar⁴⁰
Gün indükçe bunlar fışar⁴¹

Çün kâfirler bigi bir âdem var idi
Varın yoluna tuzağ kıurun didi

Geldiler yoluna tuzağ kıurdılar
Ol giyigi tuzağ ile tutdılar

Kaldı giyik ol tuzağda ağlayu
Tañrı fermânına bil bağlayu

Detlüye⁴² dermân virgil yâ Kerîm
Ben za' ifem senden luţuf dilegim

Hağ Te' âlâ Cebrâ' ile buyurur
Giyigi hem tuzağla kıovırur

Tuzağı giyik hem bile getürdi
Muştafâ hażretine yetürdi

Geldi giyik ortaya Allâh didi
Hâlimi gör yâ Resûlallâh didi

Mağzûr olsun benim giç geldüğüm
Size ma' lûm hod benim eglendüğüm

³⁹ kakır / kakırlan-: hiddetlenmek, öfkelenmek, kızmak (Tarama Sözlüğü s. 122)

⁴⁰ puş- / buş-: öfkelenmek, kızmak (Tarama Sözlüğü, s. 41)

⁴¹ fışar: taşkınlık (Tarama Sözlüğü s. 89)

⁴² Buradaki "derdlü" kelimesi "detlü" şeklinde yazılmıştır.

Gördi kâfirler giyik geldüğün
Muştafâ öñünde ‘ özürler diledüğün

Şâf şâf olup bir araya geldiler
Küfri terk idüp imâna cümle geldiler

Çırkı daği müslimân oldılar
Muştafâ yârânları şâd oldılar

Öyle olıcek giyigi ço virdiler
Küfri terk idüp imâna geldiler

Bir kişi kim nefsi müslimân ola
Yarın âhîretde yeri cennet ü rızvân ola

Nefsiñ müslimân eyle Hazerü’ d-dîn
Tâ kim olasin Hağ ‘ azâbından emîn

Daği bunda oldu ħatim⁴³ bu kitâb
Bî-nihâyet Aħmede vir şalavât⁴⁴

⁴³ “ħatm” kelimesi “ħatim” şeklinde harekelenmiştir.

⁴⁴ Beyitte kafiye uyumsuzluğu vardır.

KAYNAKÇA

Albayrak, Nurettin. *Dînî Türk Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Uzun). İstanbul 1993.

Argunşah, Mustafa. Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 2002.

Artun, Erman. Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı. Kitabevi Yayınları. İstanbul 2006.

Aslan, Namık. “Manzum Dini Hikâyeler ve Kirdeci Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâyeye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 20. s. 189-207.

Aytaş, Gıyasettin. “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*. S. 12. s. 161-170.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Aydın Kitabevi. Ankara 1986.

Dilçin, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 1983.

Gündoğar, Bayram. *Menâkıbnâmeler ve Lâmi’î Çelebi’nin Menâkıb-ı Üveys el-Karânî Adlı Eserinin Tahlili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa KARA). Bursa 1998.

Kocatürk, Vasfi Mahir. Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi. Edebiyat Yayınevi. Ankara 1970.

Köprülü, Fuad. Edebiyat Araştırmaları. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1999.

Ocak, Ahmet Yaşar. Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara 1989.